

# OTOK S ČETIRI IMENA – KORNAT U ISPRAVAMA SREDNJEGA I NOVOG VIJEKA

Kristijan Juran, Sveučilište u Zadru, Centar za jadranska onomastička istraživanja

Poznata je činjenica da su Kornati u srednjem i novom vijeku administrativno pripadali Zadru. Također je poznato da su od sredine 17. stoljeća na njima najviše boravili pripadnici susjedne šibenske komune – Murterini i Betinjani, najprije kao pastiri i zakupnici pašnjaka, a potom i kao težaci.<sup>1</sup> Manje je međutim poznato da su upravo zbog toga Šibenčani 1749. zatražili jurisdikciju nad Kornatima, no bez uspjeha. Sud je, naime, potvrdio *status quo*.<sup>2</sup> Od očekivane je presude za našu raspravu daleko važnije to što je u parničnom postupku prethodno utvrđeno da su sporni otoci najprije nosili ime *Otoci Svete Marije*, potom *Otoci od Torete* i konačno *Otoci od Kornata* (...*li scogli med.<sup>mi</sup> una volta denominati di Santa Maria, successiuamente delle Torrette, et ultimamente dell' Incoronate*...). U toj je tvrdnji anticipiran smjer i sadržaj naše rasprave.

Isprave zadarskog arhiva od 14. do 18. stoljeća koje smo za ovu prigodu pregledali, a nije ih mali broj, doista ukazuju na činjenicu da je otok Kornat u tom razdoblju tri puta mijenjao ime. O tome je, uostalom, prije više od pola stoljeća pisao S. Antoljak.<sup>3</sup> U najranijim se arhivskim potvrđama (14-15. st.) Kornat bilježio imenom *Insula Sancte Marie* (kasnije i u hrvatskom obliku *Stomorin Otok*). Krajem 15. stoljeća dolazi do prijelaznih toponimskih sintagmi poput *Insula Sancte Marie dela Toreta*, a tijekom 16. stoljeća postupno će prevladati ime *Toreta*. Današnje ime, odnosno njegove ranije inačice – najčešće *Coronata* i *Incoronata* – ustalit će se upravo u vrijeme koje je neposredno prethodilo spomenutom sporu oko jurisdikcije u sredini 18. stoljeća. O napuštanju imena *Toreta*, barem u jeziku zadarske administracije, svjedoči zapis iz 1798. godine: *pascoletto dello scoglio dell' Incoronata detto antiquo Torretta*.<sup>4</sup>

To što smo prethodno iznijeli okvirna je dinamika i slijed povijesnih mijena imenâ otoka Kornata prema zadarskim ispravama. U neolicini pak dokumenata šibenske provenijencije iz 15. i 16. stoljeća, dakle iz vremena u kojemu zadarske isprave poznaju isključivo oblike *Insula Sancte Marie* i *Toreta*, Kornati se imenuju sintagmom *insulis Coronate* (s neznatnim varijacijama u grafijama na koje ćemo se kasnije osvrnuti). Zanimljivo je da su upravo šibenske potvrde, za razliku od zadarskih, u suglasju sa suvremenim pomorskim i geografskim kartama na kojima se Kornati sustavno od 14. stoljeća bilježe toponimskim likovima *Encoronata*, *Incorona*, *Lincoronata* i sl. U tom se pogledu srednjovjekovni kartografski izvori, koji uglavnom potječu od mletačkih, đenovskih i katalonskih autora, bitno razlikuju od pisanih izvora zadarske javne uprave i bilježničkih kancelarija.<sup>5</sup> Sagledavajući taj odnos u širem vremenskom rasponu, opažamo sljedeće: dok na kartama, od najstarijih do recentnih, prevladava, u raznim varijantama, toponim koji se danas ustalio u obliku *Kornat*, uz tek epizodnu pojavu imena *Toreta*, zadarski pisani izvori imaju jasan slijed: *Otok Svete Marije* → *Toreta* → *Kornat*. Ovim se imenima, doduše u samo jednom primjeru s kraja 18. stoljeća, pridružuje i četvrto: *Opat*.<sup>6</sup>

Na temelju iznesenih opažanja, navedena bi se imena prema provenijenciji i korisnicima mogla podijeliti u dvije skupine: s jedne strane *Otok Svete Marije* i *Toreta* kao imena javne i administrativne komunikacije unutar zadarske komune, a s druge strane *Kornat* i *Opat* kao imena kojima se služe pripadnici užeg (dalmatinskog) i šireg (jadranskog i mediteranskog) pomorsko-ribarskog miljea. Do identične podjele dolazimo i kad za kriterij razvrstavanja uzmemo vrstu, odnosno

<sup>1</sup> JURAN 2005.

<sup>2</sup> DAZD, DT, knj. V, 257r-258r.

<sup>3</sup> ANTOLJAK 1954.

<sup>4</sup> ZKZD, RKP 198, 106r.

<sup>5</sup> Usp. prilog J. FARIČIĆA u ovoj monografiji.

<sup>6</sup> Tim se imenom za oznaku Kornata još uvijek služe stariji ribari s otoka Iža (FILIP 1960, 170).

položaj objekata kojima su ta četiri imena motivirana. Toponimi *Otok Svete Marije* i *Toreta* svoje ishodište imaju u najvažnijim građevinama na otočju: crkvi sv. Marije i nedalekoj utvrdi Tureti, simbolima prepoznavanja kornatske gospodarske cjeline za zajednicu koja ju koristi. *Kornat* i *Opat*, pak, imena su važnih prirodnih markacija koje funkcioniraju kao prostorni orijentiri i za one kojima poznavanje kornatske demografije i gospodarstva nije nužno. Ova podjela vrijedi uz uvjet da je toponim *Kornat* motiviran prirodnim objektom, što je još uvijek samo pretpostavka, mada, po našem sudu, vrlo izgledna.<sup>7</sup>

## OTOK SVETE MARIJE

Najstariji poznati spomen otoka Kornata pod imenom *Otok Svete Marije* potječe iz 1354. godine. Prvi ga je uočio S. Antoljak,<sup>8</sup> a nalazi se u notarskom ugovoru kojim se Stanoy pok. Koševića iz Pašmana, bravar na Otoku Svete Marije (*Stanoy condam Cossevig de Pestumano, bravarius in insula Sancte Marie*), obvezao vratiti dug od četiri dukata jednom Zadraniinu.<sup>9</sup> Premda i mi pretpostavljamo da *Insula Sancte Marie* iz navedene isprave identificira otok Kornat, upozoravamo na činjenicu da u tom istom razdoblju, dakle tijekom kasnoga srednjeg vijeka, još jedan zadarski otok nosi identično ime! Riječ je o Molatu, koji se doduše najčešće spominje kao *insula Mellate*,<sup>10</sup> ali se katkad bilježi i imenom *Insula Sancte Marie* ili *Insula Sancte Marie de Mlata*, odnosno *Insula Sancte Marie de Melada*.<sup>11</sup> Kod potonje je varijante – s dodatkom «od Molata» – moguće pretpostaviti namjeru izbjegavanja nesporazuma. Možda je iz istog razloga otok Kornat u jednom dokumentu iz 1392. zapisan kao *insula sancte Marie de Proversis*!<sup>12</sup> To je ipak iznimna pojava.<sup>13</sup>

Kad su M. Zjačić i J. Stipišić 1969. objavili drugi svezak *Spisa zadarskih bilježnika*, u indeks-

su su naveli da se toponimski lik *Insula Sanctae Mariae*, spomenut u jednom notarskom ugovoru iz 1318. godine, odnosi na otok Kornat. Pozvali su se pritom na Antoljaka koji je prvi stavio znak jednakosti između srednjovjekovnog Otoka Svete Marije i današnjeg Kornata.<sup>14</sup> Mišljenja smo, međutim, da se u tom slučaju radi o Molatu. U ispravi je naime zabilježeno da Stipan Tolčinić, stanovnik Otoka Svete Marije, kupuje vinograd na otoku Ravi.<sup>15</sup> Prostorna logika i činjenica da ni u jednom drugom dokumentu kasnoga srednjeg vijeka ne susrećemo kornatske stanovnike, a da se pritom ne spominju u svojstvu bravara ili pastira, ili pak solara, navode nas na zaključak da je Stipan Tolčinić stanovnik Molata. Isto ćemo ustvrditi primjerice i za Tomasula Petrovića, koji 1391. živi na Otoku Svete Marije kao kmet zadarskog plemića Damjana de Nassisa (*Tomassulo Petrouich de insula Sancte Marie, villano ser Damiani de Nassis*),<sup>16</sup> zatim i za Pomena Radićevića *de insula Sancte Marie* (1399.),<sup>17</sup> pa i za Ivana Božićevića, bravara *de insula Sancte Marie* (1402.).<sup>18</sup>

Još je nekoliko sličnih primjera kod kojih nije sasvim razvidno je li riječ o Molatu ili Kornatu, no jedno je sigurno: od prvih potvrda u 14. stoljeću pa do kraja 15. stoljeća Kornat je u zadarskim spisima jedino i uvijek *Insula Sancte Marie*, dok istodobno toponimski lik *Insula Sancte Marie* može označavati i Kornat i Molat.

Krajem 15. stoljeća u dokumentima se javlja toponimska sintagma *Insula Sancte Marie dela Toretta*, odnosno *insula Turette siue Sancte Marie* (prvi put u jednom bilježničkom ugovoru iz 1486.).<sup>19</sup> U spisima zadarske komore zadržala se sve do 30-ih godina 17. stoljeća, odnosno do trenutka u kojemu su mletačke vlasti otok prodale privatnicima.<sup>20</sup> U bilježničkim pak spisima navedena sintagma već početkom 16. stoljeća ustupa mjesto novom imenu – *Toreta*, ali se mjestimice još uvijek javlja, sada ne više latinska, nego

<sup>7</sup> SKRAČIĆ 1991, 22-25.

<sup>8</sup> ANTOLJAK 1954, 110.

<sup>9</sup> SZB IV, 391.

<sup>10</sup> Usp. SZB V, 101 i DAZD, DEI, kut. 1, sv. II/3, 29v.

<sup>11</sup> DAZD, ZB, PS, b. II, sv. 20, 19v; DAZD, ŠNA, kut. 18/III, sv. d, 105r.

<sup>12</sup> DAZD, ZB, VBF, b. I, sv. I/6, 102v.

<sup>13</sup> Valja napomenuti da se toponim *Proversa* često javlja na starim pomorskim kartama (gotovo redovito od kraja 15. stoljeća).

<sup>14</sup> SZB II, 323; ANTOLJAK 1950, 384, 408, bilj. 126.

<sup>15</sup> SZB II, 147.

<sup>16</sup> DAZD, ZB, PS, b. III, sv. 35, 17r.

<sup>17</sup> DAZD, ZB, PS, b. IV, sv. 80, 6r.

<sup>18</sup> DAZD, ZB, PS, b. IV, sv. 92, 15r.

<sup>19</sup> DAZD, SZB, ICa, b. VI, sv. XII, libro quarto, LVr.

<sup>20</sup> Usp. JURAN 2005.

hrvatska inačica svetomarijanskog imena – *Stomorin Otok*.<sup>21</sup> Taj je lik prvi put potvrđen u računskim spisima obitelji Matafar, koja je sredinom 15. stoljeća Kornate držala u zakupu: *izula di Santa Maria coe di Stomorin otoh* (1455.).<sup>22</sup> Ostale potvrde pripadaju 16. stoljeću (od 1515. do 1595.): *in insula vocata Stomorin otoh in loco vocato Tarac; al scoglio di Stomorinotoc alla Torretta nella mandra de misier Gierolimo Couallesi; nell' isola Stomorin Otoh loco Tertussa; nel scoglio Stomorin Otoh loco Tertussa; nell' isola di Stomorin Otoh appreso la Torretta*.<sup>23</sup>

Nema sumnje u to da Kornat svoje najstarije arhivsko ime – *Otok Svete Marije* – duguje crkvi u Tarcu. No je li ono zaživjelo nakon što je sagrađena ranokršćanska bazilika u 6. stoljeću ili pak nakon što je na istom mjestu u 14. stoljeću podignuta srednjovjekovna crkvice? Na prvi se pogled čini da je raniji postanak imena vjerojatniji. Upućuje nas na to prije svega hrvatska adaptacija romanskog toponima *San(c)ta Maria* → *Stomorija*, odnosno *insula San(c)te Marie* → *Stomori(ji)n Otok*, koja se vjerojatno dogodila u razdoblju ranog srednjeg vijeka.<sup>24</sup> K tomu, E. Hilje napominje da je srednjovjekovna crkvice sv. Marije podignuta nešto kasnije od najranije arhivske potvrde toponimskog lika *Insula Sancte Marie*, što bi trebao biti jasan pokazatelj da je titular preuzela od ranokršćanske crkve.<sup>25</sup> Premda se navedeni argumenti međusobno nadopunjuju i u suštini dobro stoje, mogu im se uputiti dva prigovora. Prvo, kad Hilje govori o najstarijem spomenu Otoka Svete Marije, poziva se na dokument iz 1318., dok smo mi mišljenja da je prvi poznati spomen onaj iz 1354. godine. Nedostaje nam, dakle, jasan odgovor na pitanje je li crkva sagrađena u prvoj ili drugoj polovici 14. stoljeća. Drugo, refleks *sto-* od *san(c)ta* u imenu *Stomorin Otok* ne mora biti izvorni produkt romansko-hrvatske jezične simbioze, već može biti kasnija pojava, oslonjena na ranije analogije.<sup>26</sup>

## ZMORAŠNJI KORNAT I JUŽNJI KORNAT

Prije nego što detaljnije razmotrimo kontekste u kojima se u arhivskoj građi pojavljuju imena *Toreta* (*Toretta/Tureta*) i *Kornat* (*Coronatel/Incoronate*), potrebno je kazati nekoliko riječi o prostornoj organizaciji kasnosrednjovjekovnoga kornatskog stočarstva. Pašnjaci Kornata, naime, bili su podijeljeni na dva dijela – sjeverozapadni i jugoistočni. U ovom ćemo ih radu zvati *zmorašnji* (SZ) i *južnji* (JI), odnosno Zmorašnji i Južnji. Premda takva podjela i ti toponimi danas ne postoje, u arhivskoj je građi od 16. do 18. stoljeća svaka od dviju kornatskih prostornih cjelina imala svoje ime, tvoreno od osnovnog toponima i pridjeva izvedenog od naziva za vjetar (stranu svijeta). Kako su suvremeni arhivski termini za SZ (*bora, ponente, magistrale/maestrade, occidente*) i JI (*siroco, austro/ostro*) neujednačeni, preveli smo ih u lokalne izraze *zmorac* (SZ) i *jugo* (JI).<sup>27</sup> Doduše, nije uvijek jednostavno razlučiti kad je pridjev u funkciji geografskog opisa, a kad je dio toponimijske sintagme. Dok nam je, primjerice, zapis *insula Turete a parte ponentali* moguće tumačiti kao "*zmorašnji* dio otoka Kornata", iz sintagme *scoglio di Torretta ponental* možemo bez teškoća generirati toponim Zmorašnji Kornat. Držimo stoga da je iz historiografske perspektive opravdano govoriti o Zmorašnjem i Južnjem Kornatu.

Podjela otoka na dvije cjeline izvršena je najkasnije početkom 15. stoljeća. To proizlazi iz isprave datirane 1417. godine, kojom je Marin iz Sali postao bravar Nikole Radušića na *zmorašnjoj* polovici otoka Kornata (...*dictus Marinus promissit et se obligavit dicto Nicole esse brauarium in dicta medietate dicte insule di borea*...).<sup>28</sup> O dvjema zasebnim pašnjačkim cjelinama otoka Kornata svjedoči i spomenuta knjiga računa obitelji Matafar.<sup>29</sup> Razloge zbog kojih je došlo do takve podjele vjerojatno treba tražiti u veličini i izduženosti otoka, razmrvljenosti otočja

<sup>21</sup> Pronašli smo i jedan «preostatak» iz 1682. godine, kad se prodaje zemljište u Trtuši: *...nell' isola di Santa Maria della Torretta in luogo chiamato Tertussa...* (DAZD, ZB, NLo, b. I, sv. III, 40v).

<sup>22</sup> DAZD, SOM, 14v.

<sup>23</sup> Izvori su redom: DAZD, ZB, PPa, b. II, sv. II/2, 27.VIII.1515. (kod ANTOLJAKA 1954, 110 stoji pogrešno: *in loco vocato Tarde*); DAZD, SZK, ET, 272r; DAZD, ZB, SV, b. I, sv. I/5, 20r i sv. I/10, 9v; DAZD, ZB, FPr, b. I, sv. I/3, 21.III.1595.

<sup>24</sup> PUTANEC 1963, 149 i dalje.

<sup>25</sup> HILJE 2004, 36-37.

<sup>26</sup> ŠIMUNOVIĆ 1984-1985, 162. Uostalom, *stomorina* postoji i kao opća imenica za oznaku Gospinih blagdana, što je potvrđeno u raznim zapisima od početka 16. stoljeća (PUTANEC 1963, 145).

<sup>27</sup> Usp. STRGAČIĆ 1965.

<sup>28</sup> DAZD, ZB, TP, b. II, sv. II, 48v. U tom je razdoblju *borea* označavala sjeverozapad (STRGAČIĆ 1965, 1081).

<sup>29</sup> RAUKAR 1977, 203-204.

u cjelini i nepostojanju stalnoga naselja. Kornat je, za razliku od drugih stočarskih otoka zadarske komune, bio prezahtjevan za vođenje jedinstvene ekonomije, pa je podijeljen na dva pašnjaka, odnosno dvije stočarske zajednice, od kojih je svaka imala svoga bravara, pastire, pastirska naselja i torove. Ta će činjenica uvjetovati potrebu da se imenuju i razluče tri zasebna prostorna i gospodarska objekta (otok kao cjelina i njegove dvije polovice).

Podjela otoka, koja je očito bila motivirana gospodarskim razlozima, ubrzo je postala i administrativnom činjenicom. Zadarski su rektori, naime, 1504. donijeli odluku da se Kornat (*insule S. Marie vocato La Toreta*) daje u zakup u dva dijela – posebno *zmorašnji* (*parte ponentali*), a posebno *južnji* (*parte sirochali*) dio.<sup>30</sup> Tako je na prvoj sljedećoj dražbi, održanoj 1505., *zmorašnji* dio otoka – *medietatis Insule Sancte Marie, videlicet partis ponentalis, incipiendo a monte vocato Chomorgnach per totum versus ponentem, cum parte suorum schopulorum* – dan u zakup Frani Fanfogni, a *južnji* dio – *medietatis Insule Sancte Marie, incipiendo de sirocho usque ad montem vocatum Chomorgniach, cum parte suorum schopullorum* – Šimunu Roxi.<sup>31</sup> Granicu je činilo brdo Komornjak. Vjerojatno se do tada ustalila i podjela ostalih otoka unutar otočja na *zmorašnje* i *južnje*, to jest na one koji pripadaju Zmorašnjem Kornatu i one koji čine cjelinu s Južnjim Kornatom. Na to upućuju općenite formulacije iz spomenute dražbe prema kojima je svaka od dviju polovica Otoka Svete Marije imala svoje otočice (*cum parte suorum schopullorum*).

## TORETA

Sjeverozapadnu polovicu, odnosno *zmorašnju* stočarsku zajednicu otoka Kornata zadarski trgovac Matafar u svojoj evidenciji prihoda bilježi kao *chazale de punente coe ala Turita* ili samo *cazale de Tureta*. Za stočarsku zajednicu *južnje* polovice otoka, osim sintagme *chazale di leuante*, ne donosi drugo ime.<sup>32</sup> Sam je otok u Matafa-

rovoj bilježnici zapisan u obliku *izula di Santa Maria coe de Stomorin Otoch*. Jednom se, doduše, u istom izvoru nalazi i sintagma *izula de la Turita* (1463.), no tu se vjerojatno ne radi o oznaci čitava otoka, nego samo Zmorašnjeg Kornata, kao u primjeru *cazale de Tureta*. To su, dakle, okolnosti u kojima se ime *Toreta* javlja u arhivskim spisima, prije nego što se krajem 15. stoljeća proširilo na čitav otok, postavši prethodno članom prijelaznih imenskih oblika, kao u već navedenom primjeru *insula Turette siue Sancte Marie* (1486.). Samostalno se javlja 1499., kad se vodi spor između zakupnika Kornata i njegova bravara *ad Turetam*.<sup>33</sup> Postoji ipak mogućnost da se i u tom slučaju, kao u Matafarovim računskim knjigama, ime *Tureta* odnosi na *zmorašnji* dio otoka. Manje je nejasnoća s potvrđama iz 1505. i 1507., koje sasvim sigurno vrše identifikaciju čitava otoka: *el incanto de ixola Toreta; insulam de la Toreta*.<sup>34</sup> Od tada pa do prve polovice 18. stoljeća mnoštvo je potvrda. Ako je riječ o otoku u cjelini, onda glase: *insula vocata La Toreta, insule vocate Turete, incantus Turrete camere phiscalis, in insula vocata Torreta* i sl. Istodobno se za *zmorašnji* dio (Zmorašnji Kornat) rabe sintagme *in insula Turete a parte ponentali, insule Turete videlicet partis ponentalis, scoglio di Torretta ponental* i sl., a za *južnji* (Južnji Kornat) *in insula Turreta sirocalis, scoglio della Toreta sirocale, scoglio di Toreta parte sirocal* i sl.<sup>35</sup> O početcima dominacije novog imena svjedoči zapis iz 1756.: *scogli della Torretta parte ponental che chiamarsi Incoronate*.<sup>36</sup> Kao ime Zmorašnjeg Kornata, *Toreta* se zadržava do kraja toga stoljeća. Jedna od posljednjih potvrda datira iz 1798.: *scoglio Torretta ponentale osia uulgar(...) Incoronate*.<sup>37</sup> Pojavu i sadržaj toga toponima na starim kartama razmotrit ćemo u sljedećem poglavlju.

## KORNAT

Među imenima istočnojadranskih otoka i luka koje je na tzv. Pizanskoj portulanskoj karti (*Carte Pisane*) pribilježio nepoznati autor oko 1290.,

<sup>30</sup> DAZD, DEI, kut. 2, sv. IV/4, 37v.

<sup>31</sup> DAZD, DEI, kut. 2, sv. IV/4, 41r-v.

<sup>32</sup> DAZD, SOM, passim. Ako je suditi po kontekstima u kojima se javlja, termin *chazale*, kao i hrvatski ekvivalent *bravarica*, označuje stočarsku gospodarsku jedinicu, odnosno zajednicu stoke, pašnjaka i tora.

<sup>33</sup> DAZD, ZB, AB, b. II, sv. II/1/J, 51r-v.

<sup>34</sup> DAZD, SOF, sv. jedini, poz. 7; SZB, IPR, b. I, sv. I/1, 219v-220r.

<sup>35</sup> Usp. tablični popis povijesnih toponima u sklopu zasebnog priloga u ovoj monografiji.

<sup>36</sup> DAZD, ZB, TF, b. IV, sv. IV/40, 24.V.1752.

<sup>37</sup> DAZD, ZB, DCa, b. V, svešč. 55, 89v-90r.

nalazi se i toponimski lik *Encorona*.<sup>38</sup> To je prvi pouzdani zapis o otoku Kornatu uopće.<sup>39</sup> Od tada se to ime, u različitim inačicama – *Incorona*, *Lencorona*, *Lincoronata*, *Coronata*... – gotovo redovito bilježi uz obrise kornatskog otočja na pomorskim i topografskim kartama. Iako je kartografsku toponimiju Kornata u ovoj monografiji iscrpno obradio J. Faričić, osvrnut ćemo se ukratko na neke starije karte koje nam pružaju mogućnost nešto drukčijeg sagledavanja odnosa između navedenih toponimskih likova i geografskih objekata uz koje se nalaze. Naša zapažanja u početku nisu bila kontaminirana nečim što se željelo vidjeti, ali su ubrzo našla oslonac u pretpostavci V. Skračića da toponim *Kornat* potječe od latinske riječi (*in*)*coronatus* '(o)krunjen' i da je motiviran kamenom liticom na najjužnijem kornatskom vrhu, Opatu, koju stanovnici Murtera zovu *Kruna od Opata*.<sup>40</sup> Važnost je toga vrha za terestričku navigaciju neupitna, pa bi njegovo imenovanje u pomorskoj kartografiji itekako imalo smisla.

Kad smo to uzeli u obzir i malo bolje promotrili neke starije pomorske karte, primjerice G. Benincase (1480.), M. Vescontea (1512.), G. Gastaldija (1546.), F. Camocija (1563.) i G. Mercatora (1589.), uočili smo, unatoč njihovoj površnosti i nepreciznosti, da su Kornati najčešće ocrtavani kao skup od dva otoka u nizu i da se u pravilu manjem od njih, onom koji je bliže Žirju, pridružuje toponimski lik *Incoronata* (te su karte, kao i one na koje ćemo se dalje u tekstu pozivati, priložene radu J. Faričića unutar ove monografije). Važno je primijetiti da se na tim kartama označava i prolaz Proversa, i to vrlo precizno, pa se može postaviti pitanje odnosi li se *Incoronata* zapravo na Opat, odnosno južni ulaz u unutrašnji niz otočja? Dodajmo tomu i to i da se ime otočića Pulare (*Paiara* i sl.), smještenog na JI dijelu kornatskog otočja, od svoga prvog pojavljivanja na karti N. Pasquallinija 1408. godine, redovito nalazi upisano između toponimskih likova *Preverso* i *Incoronata*. Dvojbe nestaju s drugom polovicom 17. stoljeća, jer se od tad sintagma *isola Coronata* (ili pak samo toponimski lik *Coronata*)

uglavnom ispisuje po čitavoj dužini otoka. To je zapravo u suglasju sa suvremenim zadarskim dokumentima, u kojima ime *Kornat* dobiva sve više prostora, a njegov konkurent *Toreta* sve manje. No prije nego što se s tim ispravama upoznamo, valja se zapitati u kakvom su međusobnom odnosu imena *Incoronata* i *Toreta* na nekolicini karata u kojima se zajedno pojavljuju.

Najranija kartografska potvrda toponimskog lika *Toreta* nalazi se na karti B. Agnesea iz 1544. godine. U nizu od SZ prema JI Agnese je pribilježio toponimske likove: ...*S. Stefano, Torreta, Paiara, Lencorona, Azuri*... Dvije godine kasnije G. Gastaldi na svoju kartu upisuje niz: ...*Isola Granda, Proueso, Paiara, Toreta, Incoronata, Iazuri*... Kozličić pretpostavlja da *Toreta* na Gastaldijevoj karti identificira naselje u Tarcu zajedno s utvrdom Turetom, dok je *Incoronata* otok Kornat. Isti je slučaj po njemu i na karti *Anonima* iz cca 1570., gdje se u nizu nabrajaju: ...*I. Grosa, Torreta, Pasara, Peschera, Incoronata, Zuri*...<sup>41</sup> Ove dvije karte očito svjedoče o naraslom interesu za kornatsko otočje nakon osnivanja ribarskog naselja u Piškero, no upitno je treba li u tom kontekstu promatrati i važnost naselja s utvrdom u Tarcu. Zašto bi primjerice Gastaldi na čitavu sjevernodalmatinskom otočju, uz grad Pag, zabilježio još samo jedno naselje – Tarac? Ako je *Toreta* doista Tarac, onda je to jedino otočno naselje istočnoga Jadrana koje na svojoj karti bilježi *Anonim*. K tomu, Tarac, u administrativnom smislu, i nije pravo naselje, nego omanja pastirska zajednica čiji članovi imaju domicil na susjednom Dugom Otoku. Teško bi stoga bilo naći opravdan razlog njegovu spomenu. Čak i u slučaju da je obližnja utvrda bila u funkciji i da je zajedno s crkvicom sv. Marije pružala utočište pastirima i pomorcima, nameće se pitanje je li *Toreta* na navedenim kartama zapravo otok Kornat, a *Incoronata* Opat. Još ćemo glasnije postaviti to pitanje ako u obzir uzmemo kartu G. Rosaccija iz 1606., na koju su upisani toponimski likovi *Torreta* i *Peschiera*, dok su *Incoronata* i *Zuri* (Žirje) izostavljeni. S druge strane, na Coronellijevoj karti iz

<sup>38</sup> Usp. članak J. FARIČIĆA i priloženu Kartu 1. na stranicama ove monografije. U istom se portulanu nalazi i nesnim *Cor(nalle)*, i to kao prvi susjed Kornata. Premda bi se i *Cor(nalle)*, kao i *Encorona*, po kartografskom smještaju i jezičnom obliku mogao dovesti u vezu s Kornatom, na taj se problem nećemo osvrnuti, budući da su to učinili J. FARIČIĆ i N. VULETIĆ.

<sup>39</sup> ŠENOVA (1949/50, 78) je pogriješio kad je potvrde *Hye que vocatur Corona* (1081. i 1356.), *Corano* (1289.) i *Hya* (1291.) povezao s Kornatom. Pokazalo se, naime, da je *Corano* stariji oblik imena naselja Lukoran (SZB I, 117, 286), dok se *Hya* po svoj prilici odnosi na otok Unije, koji se u povijesnim ispravama identificira toponimskim likovima *Nia*, *Nie*, *Onie* i *Nya* (usp. ŠENOVA 1949/50, 81). Zbog sličnosti grafema H i N *Nya* je mogla iako, zabunom prepisivača, postati *Hya*, i to se po našem mišljenju i dogodilo. Kako je ŠenoVA tu mogućnost previdio i kako je bio uvjeren da je *Corona* Kornat, brzo je zaključio da je i *Hya* jedno od starijih imena Kornata. No potvrda koju je donio – *Hye que vocatur Corona* – dobija potpuno novi smisao kad se točno citira izvorni dokument: *quarundam terrarum in insula Hye, que vocabatur Corona*. Riječ je, dakle, o zemljama na Unijama koje se zovu Kruna (*Corona*). Spomenimo uzgred da danas na tom otoku postoji toponim Krunica (NIKOLIĆ 2000, 63).

<sup>40</sup> Skračić 1991, 22-25.

<sup>41</sup> Kozličić 1995, 91-96, 114-117, 350.

1688. sintagma *isola Coronata* stoji upisana duž čitava otoka, na samom otoku je posebno prikazana i imenovana utvrda Toreta (*Torretta*), dok je Punta Opata označena toponimskim likom *C. d'Orih!* Zbrka postaje potpuna s kartom nepoznata autora koja je objavljena u rukopisu *Atlantino Padovano* u drugoj polovici 16. ili početkom 17. stoljeća. Od svih dosad poznatih karata jedino je na njoj Kornat identificiran imenom *Insula S. Maria!* Označena je i utvrda Tureta (u tom slučaju, dakle, *Torretta* nije otok, nego doista utvrda), dok je toponimski lik *Incoronata* upisan uz obrise jednoga od otoka između Kornata i Žirja, koji po smještaju odgovara današnjoj Smokici ili Kurbi. Svjesni smo činjenice da su kartografska imenovanja u razdoblju srednjega i novog vijeka često samo bolji ili lošiji prijepisi starijih predložaka. Svjesni smo i toga da je ubikacija toponimskih likova na starim kartama zbog skučenosti prostora često neprecizna i zbunjujuća. Zbog svega toga, mišljenja smo da treba ostaviti otvorenim pitanje što označava *Toreta* na kartama prije Coronellija – naselje u Tarcu, utvrdu Turetu, ili pak otok Kornat u cjelini. Sad valja promotriti kako stoje stvari s arhivskim ispravama. U dokumentima zadarske provenijencije od 14. do početka 17. stoljeća pronašli smo samo jednu, ali za našu raspravu izuzetno važnu potvrdu o *Kornatu*, što je s obzirom na učestalost toga toponima u kartografskoj građi poprilično zbunjujuće. Riječ je o ispravi iz 1435. kojom su Kornati dani u zakup zadarskom trgovcu Benediktu pok. Zanina. Otočje je u ispravi opisano ovako: *...insula Sancte Marie cum omnium suorum scopulorum di trauersa usque ad Celcrach et ab Insula Magna usque ad caput Cornate et Corbe versus austram.*<sup>42</sup> Predmet je zakupa, dakle, Otok Svete Marije sa svim svojim otočićima od sjeveroistoka do *Celcrach* (?) i od Dugog Otoka do "rta Kornata" i Kurbe prema jugoistoku. Ako je Otok Svete Marije današnji otok Kornat, a nema dvojbe da jest, onda bi prema kontekstu spomena i prostornoj logici "rt Kornata", odnosno *caput Cornate* trebao biti isto što i današnja Punta Opata. Što je pak u navedenoj ispravi *Celcrach* (ili kako Antoljak čita: *Celerach*), nismo uspjeli odgonetnuti.

Dok mu se u zadarskom arhivu od tada na duže vrijeme gubi trag, *Kornat* u međuvremenu bilježe neke šibenske isprave. Ukupno ih je šest. Najranija je iz 1484. godine, kad se *sub Coronada in comitatu Iadre* nasukao brod paruna Nikole reč. Važere.<sup>43</sup> Slijede ugovori iz 1528. i 1530. kojima se nekolicina šibenskih trgovaca obvezala otpremiti na prekojadranska tržišta usoljene srede pripremljene *ad insulam Azuriorum et ad insulam Coronate*, odnosno *ad littus maris insule Azurorum vel Incoronate.*<sup>44</sup> Zlarinjanin Martin Svirčić primljen je 1536. za *svičara* na trati Jakova Bona iz Zadra, i to za jednu ribolovnu sezonu (od svibnja do rujna), to jest *incipiendo a tempore quo alii piscatores piscabuntur in insulis Coronate et alibi in districtu Iadre.*<sup>45</sup> Godine 1539., usred mletačko-turskog rata, trojica se Zloseljana brane od optužbe za *quoddam furtum factum super scopulis Coronatarum in caseo et animalibus derobatis.*<sup>46</sup> Konačno, zabilježeno je da je 1563. *in scopulis Coronate territorii Iadrensis* stradala marcilijana majstora Ivana iz Venecije.<sup>47</sup> Sve su navedene isprave privatno-pravne naravi i pisali su ih različiti šibenski bilježnici. Samo je u jednoj Kornat zapisan u obliku *Incoronata*, dok je u ostalima označen kao *Coronata*. Napominjemo da na pomorskim i topografskim kartama sve do druge polovice 17. stoljeća prevladava toponimski lik *Incoronata*. Za lingviste će svakako biti zanimljiva potvrda *scopulis Coronatarum*. Toliko o šibenskim izvorima.

Vraćamo se na zadarske. Nakon 1435. i spomena *caput Cornate* preskačemo dugo razdoblje, sve do 1611.,<sup>48</sup> kad su u Kornatima zabilježene dvije pomorske havarije. U jednoj je oštećena *marciliana naufragata alle Peschiere di Zara del mese di zugno prossime passato, nominata santo Francesco de Paula, patronizata da ser Marco di Zuane da Rouigno,*<sup>49</sup> a u drugoj je štetu pretrpio *Berton Rachino, naufragato all' Incoronata giurisdiction di scogli di Zara.*<sup>50</sup> Zadarske potvrde toponima *Kornat* postaju učestalije u desetljećima koja slijede: *in loco Chnexapoglie all' Incoronata* (1612.); *una bravarizza posta sopra l'incanto delli scogli di Coronate* (1618.); *all'*

<sup>42</sup> DAZD, DEI, kut. 1, sv. II/3, 28r.

<sup>43</sup> DAZD, ŠNA, kut. 21/II, sv. f, 82v.

<sup>44</sup> DAZD, ŠNA, kut. 31-32, sv. 32a, 272v i kut. 30/II, sv. c, 83r.

<sup>45</sup> DAZD, ŠNA, kut. 36/I, sv. d, 40r.

<sup>46</sup> DAZD, ŠNA, kut. 29/III, sv. b, 82v.

<sup>47</sup> DAZD, ŠNA, kut. 36/V, sv. g, 14r.

<sup>48</sup> Antoljak s Kornatom poistovjećuje i likove *Chernata* i *Cherenata* iz jednog dokumenta nastalog krajem 16. stoljeća, ali se oni bez sumnje odnose na Krknatu, a ne na Kornat (ANTOLJAK 1954, 110).

<sup>49</sup> DAZD, ZB, SV, b. IV, sv. VI/66, 28v-29r.

*isola Cornata cio e Toretta sirocale* (1619.); *alle Coronate sopra il terreno di S. Marco in luoco chiamato Chneseuo poglie* (1624.); *una vignia nelle pertinenze dell' Incornatto parti sirocal in loco chiamato Gniuizze* (1653.); *alle Coronatte per leuante delle Peschiere in luoco chiamato Gniuiice* (1658.); *nel scoglio del Incoronata in loco detto Corisnizza et Tertussa* (1658.) itd.<sup>51</sup> Ovim je potvrdama zajedničko to što se odnose na objekte smještene na *južnjem* dijelu otoka: *tor (bravarizza)*<sup>52</sup> te polja Knežak, Trtuša, Koritnica i Njivice. Posebno je zanimljiva potvrda iz 1619., kad je zadarski plemić Petar Civalelli svojoj sestri Mariji prepustio ukupno 1.500 glava koza i ovaca, od kojih se 800 nalazilo *all'isola Cornata cio e Toretta sirocale in custodia di Rocco loro brauaro, a 700 sul isola Toretta ponental in custodia et apresso Luca Belgieu da Zman pur l'altro loro brauaro*. Prisjetit ćemo se da je otok Kornat bio podijeljen na dva pašnjaka: *zmorašnji* i *južnji*. U spomenutom je slučaju Zmorašnji Kornat identificiran likom *Toretta ponental*, a Južnji sintagmom *Cornata cio e Toretta sirocale*. To nam govori da je ime *Kornat*, kad je riječ o njegovim potvrdama u zadarskim ispravama, preraslo svoj početni referent (Opat) i tijekom 17. stoljeća obuhvatilo cjelinu Južnjega Kornata. Još se bolje to pokazuje u ugovoru iz 1684. kojim je Andrija Ivančević iz Sali prodao svom sumještaninu Jeronimu Piasevoliju dva vinograda na Kornatu, jedan u Koritnici *nell scogli del Incoronate*, a drugi u Željkovcu *nel scoglio della Toreta!*<sup>53</sup> I onaj čitatelj koji ne poznaje kornatski teren, uz uvjet da je pozorno pratio raspravu, lako će po tomu zaključiti da je Koritnica na Južnjem Kornatu (*Incoronate*), a Željkovac na Zmorašnjem (*Toreta*). Od kraja 17. stoljeća *Kornat* postaje imenom čitava otoka, zadržavajući još neko vrijeme i u samo nekim ispravama funkciju oznake Južnjeg Kornata, dok se *Toreta* sužava na prostor svojega ishodišta – Zmorašnji Kornat, nestajući postupno iz javne komunikacije.

Što je utjecalo na to da je toponim *Kornat* konačno prevladao? U prvome redu zasigurno

višestoljetna pomorska i kartografska tradicija. No ne može se zanemariti ni činjenica da se ime ustalilo upravo u vrijeme murtersko-betinske kolonizacije otočja.<sup>54</sup> Tim više što je *Kornat*, kao nesonim, bio prisutan u šibenskim ispravama i prije 17. stoljeća. S druge strane, šibenski otočani ribari (Zlarinjani, Prvićani i Žirjani) Kornat zovu *Opatom!*

## OPAT

Jedina pisana potvrda ovog imena za otok Kornat pripada topografskoj karti kornatskog otočja koju je 1783. izradio javni crtač Francesco Gironci, i to na zahtjev vlasnika mreža potegača iz Zlarina, Prvića i Žirja.<sup>55</sup> Karta je napravljena za potrebe sudskog spora koji se vodio između zadarskih i šibenskih ribara zbog kornatskih lovišta ribe. U tekstu koji prati kartu stoji da su svi njezini toponimi, a riječ je o gotovo cjelovitoj kornatskoj nesonimiji, upisani na temelju iskaza harambaše Jose Markovića, Tome Juranovića reč. Makale i Tome Kordića iz Zlarina, Lovre Šandeka i Marka Gradiške iz Prvića, te Šime Jajca iz Žirja. Prema tim iskazima, dakle, otok Kornat je *isola Opat ossia di Toretta*, točnije *Opat*, kako proizlazi iz drugih mjesta u tekstu (*antica torre in parte diroccata sopra un eminenza dell' Isola Opat nel sito detto Taraz*), dok mu je starije ime *Toretta*.

Osim gornjeg primjera, još se jedan spomen toponimskog lika *Opat* vezuje uz 'otok'. Nalazi se u ispravi iz 1664. kojom je na zahtjev Antonija Caerana, vlasnika "otoka Opata i drugih obližnjih otoka" (*scoglio detto Opat et altri adiacenti*), naloženo tamošnjim pastirima da podmire dug za zakup pašnjaka.<sup>56</sup> Jedanaest godina kasnije Caeran se spominje kao vlasnik Južnjega Kornata (*del scoglio della Torretta parte sirocale con le sue secche conuicine*). Tom je prilikom generalni providur zabranio jednom Betinjanu da vodi svoju stoku na Caeranove pašnjake i da prolazi *uerso la Ponta detta Opat*. Drugi nam izvori pokazuju da je Caeran bio vlasnik četvrti-

<sup>50</sup> DAZD, ZB, SV, b. IV, sv. VI/66, 39v.

<sup>51</sup> Izvori su redom: DAZD, ZB, SV, b. IV, sv. VI/68, 34r; ZKZ, RKP 285, sv. IV, 14r; DAZD, ZB, SP, b. I, sv. I/2, 12.XII.1619; DAZD, ZB, ZB, b. I, sv. I/11, 31r; DAZD, SZK, AAM, sv. I, 35v-v; DAZD, SZK, AZ, 210v; DAZD, SOL, kut. 52, sign. 912, 10v.

<sup>52</sup> Iz konteksta je razvidno da je riječ o toru, odnosno o stočarskoj zajednici na Južnjem Kornatu.

<sup>53</sup> DAZD, ZB, FLA, b. I, sv. 11, 1-3.

<sup>54</sup> Do sredine 17. stoljeća kornatski su pastiri bili uglavnom Saljani, Lučani i Žmanci, a od tada Murterini i Betinjani. O razlozima zbog kojih je došlo do smjene kornatskih pastira govorimo u našem prilogu u prvom dijelu knjige.

<sup>55</sup> Karta se nalazi u DAZD, Miscellanea, sv. 124, poz. 2.

<sup>56</sup> DAZD, GP, kut. 26, 352v.

ne Kornata, i to *južnjeg* dijela Južnjega Kornata, od Gujka do Punte Opata (*sino in cauo a detto scoglio, che si chiama la Ponta di Oppat*).<sup>57</sup> Lako je po tomu zaključiti da je "otok Opat" iz 1664. zapravo Caeranov kornatski posjed, a ne, kako bi se na prvi pogled moglo pomisliti, otok Kornat u cjelini. To nas dovodi do problema višeznačnosti termina *insula* (lat.), odnosno *isola* i *scoglio* (tal.) u starijim zadarskim ispravama, o čemu se u literaturi već raspravljalo.<sup>58</sup> Prije nego što mu ponovo posvetimo nešto pažnje, ovaj put iz kornatske perspektive, spomenut ćemo još dvije potvrde imena *Opat* koje smo pronašli u arhivskoj građi. Starija je iz 1659., kad jedan Saljanin izjavljuje, svjedočeći u parnici između zadarskog samostana sv. Nikole i obitelji Magazinov iz Betine, da od Piškere do Punte Opata ima oko sedam milja, a od Punte Opata do Murtera oko devet, odnosno 10 milja (*che da punta di Peschere di questa giurisdizione fino alla punta di Opat sono miglia sette in circa, et da detta punta di Opat fino a cauo di Morter sono miglia circa noue o dieci, et questo io so di sienza per che ho fatto piu di mille uiagi in vitta mia in dette parti...*).<sup>59</sup> Druga je potvrda vezana za događaj iz 1772., kad je Joso Šikin, vraćajući se iz Kornata (*dall' isole dell' Incorporate*) u Murter, opazio dva nasukana broda, jednog *nella secca detta Opat*, a potom drugog *nell'altra denominata Smoquizza*.<sup>60</sup> I tu je Opat postao 'otočić'. Je li tako sastavljaču isprave, pisaru šibenskoga kneza, rekao sam Joso Šikin?

## "OTOCI" TARAC I TRTUŠA

U zadarskim se ispravama srednjega i ranoga novog vijeka termini *insulaisolalscoglio* upotrebljavaju u dvojakom značenju: 'otok' i 'otočno naselje'. Primjerice, *insula Bagni* brojnih srednjovjekovnih isprava nije 'Otok Banj', već selo Banj na otoku Pašmanu. Isto tako, *insula Ugliani* može biti i otok Ugljan, ali i istoimeno naselje na njemu.<sup>61</sup> No čini se da navedeni

arhivski termini mogu značiti i 'otočni posjed', čak i u slučaju da na tako identificiranom posjedu ne postoji naselje. To zaključujemo prema potvrdama *insulam vocatam Taraç* (1389.),<sup>62</sup> *scoglio Tertussa* (1613.),<sup>63</sup> *sul scoglio Taraz* (1618.),<sup>64</sup> *scoglio di Tertusse* (1623.),<sup>65</sup> *scoglio Taraz* (1626.)<sup>66</sup> i *isola di Tartussa* (1710.),<sup>67</sup> u kojima, prema našem mišljenju, ne bi trebalo vidjeti povijesna imena otoka Kornata, kako je to pretpostavio Antoljak,<sup>68</sup> nego toponime kojima su u dotičnim slučajevima imenovane izdvojene zemljišne cjeline (polja Tarac i Trtuša). Naime, u ispravama iz kojih smo ekscerptirali gornje potvrde, upravo je riječ o zemljišnim česticama u Tarcu, odnosno Trtuši. Iznimka je najstarija među njima (1389.), koja ima sasvim drukčiji kontekst; te je godine Jakša Dabiživov iz Hvara prevezio na svom brodu stoku prema Ankoni, ali je zbog nevremena doživio havariju *ad insulam vocatam Taraç districtus Iadre*. Tarac je tu doista ili ime otoka, ili je mjesto havarije (uvala Tarac) na posredan način postalo oznakom otoka. Ako je ovo drugo posrijedi, onda imamo rano pisano svjedočanstvo o važnosti toga lokaliteta unutar kornatske cjeline (luka, utvrda, crkva, polje, stočarsko naselje).

Postoji i jedan problem s *Trtušom*. Krajem 15. stoljeća vodila se parnica između saljskog i luškog župnika oko prava na desetinu *od južnje i zmorašnje Trtuše* (*de parte sirochali et parte occidentali Tartuxe*). Budući da se pod desetinom podrazumijeva davanje priroda s obrađenih zemalja, najprije smo pomislili da je riječ o *južnjem* i *zmorašnjem* dijelu polja Trtuša. Tim više što uz toponim ne stoji imenica *insula*. Luški je župnik pokušao dokazati da njemu po običaju pripada desetina od zemalja *zmorašnje* Trtuše, a da župnik Sali ima pravo samo na desetinu s *južnje* Trtuše. I tu ima logike; ne bi bilo teško opravdati, s obzirom na prisutnost saljskih, luških i žmanskih pastira na otočju, "interesnu" podjelu najvećega kornatskog polja između tih dviju župa. No za-

<sup>57</sup> DAZD, ZB, SBr, b. II, sv. 31, 31v-33v.

<sup>58</sup> JAKŠIĆ 1988/89; JURAN 2006.

<sup>59</sup> DAZD, SSVN, kut. 12, br. XIII, 24v.

<sup>60</sup> DAZD, OŠ, kut. 123, sv. 317, svešč. d, 14r.

<sup>61</sup> Usp. JAKŠIĆ 1988/89 i JURAN 2006.

<sup>62</sup> DAZD, ZB, RM, b. jedina, sv. I, 355v.

<sup>63</sup> DAZD, ZB, SV, b. IV, sv. VI/72, 31v.

<sup>64</sup> ZKZ, RKP 285, sv. IV, 14r-16r.

<sup>65</sup> DAZD, ZB, GMB, b. I, sv. I/1, 33r-v.

<sup>66</sup> ZKZ, RKP 270, sv. V, 1-4.

<sup>67</sup> DAZD, GP, kut. 73, 526v.

<sup>68</sup> ANTOLJAK 1954, 110-111.



što se ne spominju i drugi obradivi predjeli na Kornatu, koji su također morali biti podložni desetini? Zbunjuje nas i podatak da je otac jednog od svjedoka u tom sporu, Bogdana Gržanića iz Žmana, bio bravar na *zmorašnjem* dijelu Trtuše (*brauarius in parte boreali Tertussie*). To nas već podsjeća na podjelu kornatskih pašnjaka na dva dijela – *zmorašnji* i *južnji*, o čemu smo govorili u prethodnim poglavljima. Nemamo stoga jasan odgovor na pitanje je li *Trtuša* u razmatranom slučaju polje ili otok. Ako se odnosi na otok, onda je, slično kao kod "otoka Tarca", riječ o iznimci generiranoj iz pravila da se otočna naselja i posjedi na području zadarskog distrikta zovu "otocima".

Na području zadarskog arhipelaga slično je, primjerice, i s "otokom Otusom" koji se spominje u više kasnosrednjovjekovnih isprava, iako je riječ o izdvojenom zemljišnom posjedu vlasnika Venturina Pacijeva iz Cesene na području naselja Pašman na istoimenom otoku.<sup>69</sup> Još je jedna zanimljiva paralela: Zapuntel na Molatu. Iako se *scoglio di Zanpontello* u dokumentu iz 17. stoljeća,<sup>70</sup> koji navodimo kao primjer, može dovesti u vezu s naseljem Zapuntel, riječ je zapravo o posjedu, odnosno polju Zapuntel koje je od 1482. godine bilo u vlasništvu obitelji Detrico<sup>71</sup> te je, poput Otusa, Tarca ili Trtuše, činilo zatvorenu prostornu i vlasničku cjelinu. To je očito bilo dovoljno da se navedeni lokaliteti u zadarskim ispravama tretiraju kao "otoci".

## ZAKLJUČAK

U razdoblju od 14. do 18. stoljeća, sudeći prema sačuvanoj arhivskoj građi, današnji je otok Kornat nosio četiri različita imena: *Kornat* (*Incoronata*, *Coronata*), *Otok Svete Marije* (*Insula Sancte Marie*, *Stomorin Otoch*), *Toreta* i *Opat*. Najstarije potvrde upućuju na srednjovjekovnu dvoimenost otoka: dok je na pomorskim kartama 14. i 15. stoljeća zapisivan u različitim inačicama svoga današnjeg imena (*Encorona*, *Encoronata*,

*Incorona*, *Lincoronata*...), u istodobnim je dokumentima zadarske administracije bio poznat pod imenom *Otok Svete Marije*. Za razliku od povijesne kartografske građe, gdje se toponim *Kornat* bilježio u kontinuitetu, zadarske isprave svjedoče o jasnom slijedu toponimskih mijena: *Otok Svete Marije* (14.-17. st.) → *Toreta* (16.-18. st.) → *Kornat* (17.-18. st.).

Iz aspekta toponomastike vrlo je važna činjenica da su Kornati u promatranom razdoblju administrativno pripadali zadarskoj komuni. Jednako je važno, možda još i važnije, to što je sredinom 17. stoljeća došlo do smjene kornatskih pastira: Dugootočani se povlače, a glavni korisnici pašnjaka postaju pripadnici susjedne šibenske komune – Murterini i Betinjani.

Prema prostornim kontekstima u kojima se toponim *Kornat* javlja u pisanim i kartografskim vrelima, zaključili smo da je njegovo geografsko ishodište vrh Opat, odnosno Punta Opata. To se podudara s pretpostavkom V. Skračića da *Kornat* potječe od latinske riječi (*in*)*coronatus* '(o) krunjen' i da je motiviran kamenom liticom na Opatu koju stanovnici Murtera zovu *Kruna od Opata*. Važnost vrha Opata u sustavu istočno-jadranske terestričke navigacije, što ga je u konačnici učinilo simbolom prepoznavanja otoka Kornata i njegova otočja u cjelini, pokazala se i u činjenici da su šibenski ribari Kornat zvali upravo – *Opatom*. O tome svjedoči karta Francesca Gironcija iz 1783. godine.

*Otok Svete Marije* i *Toreta*, imena koja su stoljećima rabili službenici i pripadnici zadarske komune, naposljetku su, u srazu s *Kornatom*, izgubila svoje mjesto u toponimiji. Drugim riječima, prirodni je objekt, Opat, prevagnuo nad umjetnima – crkvom sv. Marije i obližnjom utvrdom Turetom. Na konačno ustaljenje toponima *Kornat* (od 18. st.) vjerojatno je najviše utjecala dugotrajna pomorska i kartografska tradicija, ali ne treba zanemariti ni činjenicu da je murterskim i betinskim pastirima *Kornat*, i prostorno i jezično, bio bliži od *Torete*.

69 Usp. HILJE 2006, 68-70.

70 DAZD, ZB, ZB, b. VII, sv. 79, 5f-8r.

71 JURAN 2010, 224-226, 230-231.

## IZVORI

### a) objavljeni:

- SZB I *Spisi zadarskih bilježnika Henrika i Creste Tarallo 1279.-1308.* (priređio M. Zjačić), Zadar, 1959.  
SZB II *Spisi zadarskih bilježnika Ivana Qualis, Nikole pok. Ivana, Gerarda iz Padove 1296.-1337.* (priređili M. Zjačić i J. Stipišić), Zadar, 1969.  
SZB IV *Andrija pok. Petra iz Cantùa. Bilježnički zapisi 1353.-1355.* (priređio R. Leljak), Zadar, 2001.  
SZB V *Andrija pok. Petra iz Cantùa. Bilježnički zapisi 1355.-1356.* (priređio R. Leljak), Zadar, 2003.

### b) neobjavljeni:

- DAZD **Državni arhiv u Zadru:**  
DEI Datia et incantus  
DT Dukale i terminacije  
GP Generalni providuri  
MIS Miscellanea  
OŠ Općina Šibenik  
SOF Spisi obitelji Fanfogna  
SOL Spisi obitelji Lantana  
SOM Spisi obitelji Matafar  
SSVN Spisi samostana sv. Nikole  
SZK Spisi zadarskih knezova  
AAM Antonio Alvise Marcello 1653-1655.  
AZ Antonio Zen 1658-1660.  
ET Ettore Tron 1569-1571.  
ŠNA Šibenski notarski arhiv  
ZB Zadarski bilježnici  
AB Antonius Barba 1488-1509.  
DCa Domenico Castelli 1777-1812.  
FLa Francesco Lantana 1669-1687.  
FPr Francesco Primizio 1590-1608.  
GMB Giovanni Maria Benvenuti 1622-1642.  
ICa Iohannes de Calcina 1439-1492.  
IPR Iohannes Philippus Raymundus 1487-1516.  
NLo Nicolo Lomazzi 1678-1706.  
PPa Petrus de Pago 1486-1529.  
PS Petrus de Serçana 1375-1416.  
RM Raymundus de Modiis 1384-1389.  
SBr Simon Braicich 1645-1678.  
SP Simon Pasini 1578-1598.  
SV Simon Venier 1586-1616.  
TF Tomaso de Franceschi 1722-1762.  
TP Theodorus de Prandino 1403-1441.  
VBF Vannes Bernardi de Firmo 1375-1404.  
ZB Zuanne Braicich 1621-1645.  
ZKZ **Znanstvena knjižnica u Zadru:**  
RKP Rukopisi  
RKP 198 *Carte di varie famiglie* (sign. 11206 ms. 198)  
RKP 270 *Causa civile fra la famiglia Civalelli di Zara e consangvinei* (sign. 15210 ms. 270)  
RKP 285 *Documenti della famiglia Civalelli di Zara* (sign. 15225 ms. 285)

## LITERATURA

- ANTOLJAK, STJEPAN (1950): Zadarski katastik 15. stoljeća, *Starine JAZU*, 42, Zagreb, 371-417.
- ANTOLJAK, STJEPAN (1954): Miscellanea Jadertina, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 1, Zadar, 109-151.
- FILIP, AMOS RUBE (1960): Kretanje broja stanovništva zadarskog otočja, II. Ostali otoci, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 6-7, Zadar, 137-178.
- HILJE, EMIL (2004): Kontinuitet murterskih ranokršćanskih crkava, *Murterski godišnjak*, 2, Ogranak Matice hrvatske Murter, 35-47.
- HILJE, EMIL (2006): Spomenici srednjovjekovnoga graditeljstva na Pašmanu, *Toponimija otoka Pašmana* (ur. V. Skračić), Sveučilište u Zadru, Centar za jadranska onomastička istraživanja, Zadar, 63-86.
- JURAN, KRISTIJAN (2005): Kad i u kojim povijesnim okolnostima Murterini i Betinjani dolaze na Kornate?, *Povijesni prilozi*, 28, Zagreb, 135-151.
- JURAN, KRISTIJAN (2010): Otoci Ist i Škarda u srednjem i ranom novom vijeku – pristup istraživanju i nove spoznaje, *Otoci Ist i Škarda* (ur. J. Faričić), Sveučilište u Zadru, Zavod za prostorno uređenje zadarske županije, Matica hrvatska – Ogranak u Zadru, Hrvatsko geografsko društvo – Zadar, 221-250.
- KOZLIČIĆ, MITHAD (1995): *Kartografski spomenici hrvatskoga Jadrana*, Zagreb.
- NIKOLIĆ, MARGITA (2000): *Unije. Kuželj vaf sarcu*, Mali Lošinj.
- PUTANEC, VALENTIN (1963): Refleksi starodalmatoromanskog pridjeva *sanctus* u onomastici obalne Hrvatske, *Slovo*, 13, Zagreb, 137-176.
- RAUKAR, TOMISLAV (1977): *Zadar u XV. Stoljeću*, Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, Zagreb.
- SKRAČIĆ, VLADIMIR (1991): Reambulacija Skokovih toponima na otocima sjeverne Dalmacije, *Onomastica Jugoslavica*, 14, Zagreb, 21-29.
- STRGAČIĆ, ANTE M. (1965): Nazivi za glavne vjetrove na Jadranu u XVI. stoljeću, *Pomorski zbornik*, 3, Zadar, 1079-1093.
- ŠENOVA, MILAN (1949/50): Prilog poznavanju starih naziva naših otoka, *Geografski glasnik*, 11-12, Zagreb, 75-82.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR (1984-1985): Prvotna simbioza Romana i Hrvata u svjetlu toponimije, *Rasprave Zavoda za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku*, 10-11, Zagreb, 147-200.